

Откъде македонците знаят кои са?

“Шедьоврите” на историческата наука в Скопие преди и след 1991 г.

Стефан Троебст

За обективността и политизацията на науката

Проф. Стефан Троебст

Българският народ е вероятно единственият на Балканите, който в своята история се позовава, и то широко, на източници, създадени от неговите неприятели към описвания исторически момент. Ние например широко използваме византийски, католически и турски източници. От това по-голяма обективност - здраве! Малко хора обаче знаят, че държави като Турция, Румъния и бившата югорепублика Македония (БЮРМ) при изграждане на националната си история цитират основно свои източници, а често и фабрикуват такива, за да ги цитират в подкрепа на ненаучни тези, агресивни доктрини и обикновени лъжи. Може би затова Бжежински твърди, че на Балканите има само три "исторически нации" - гръцка, българска и сръбска.

Стефан Троебст е роден на 10. 01. 1955 г. в Хайделберг. Учил е история, славистика, балканология и ислямистика в Берлин, Тюбинген, София, Скопие и САЩ. От 1999 е професор по културни изследвания на Централна и Източна Европа в университета в Лайпциг.

Представеният тук откъс от научен доклад на проф. Троебст е изнесен на конференцията "Посткомунистическа историография: подходът към последните 90 години" в Университета във Виена през септември 2002 г.

Проф. Троебст не е най-големият приятел на българите в абсурдния спор за историята на областта Македония. Но дори и той не може да скрие факта, че изграждането на "македонска" нация започва през 1944 г., а историята на БЮРМ е фабрикувана с политическа цел и като цяло представлява сборник от творения на "националното въображение", компилирани от некомпетентни, но "политически активни" историци в Скопие.

Тази карта, която обхваща големи територии от България и Гърция, според учебниците по история за средните училища на БЮОРМ очертавала легитимното землище на македонската нация.

От 1952 г., когато идеологията на югославянизма бе прокламирана за първи път, Република Македония винаги е била подчинена и на една друга идеология - македонизма. Югославската компартия винаги си е дала ясна сметка, че политиката на македонизация на югославска вардарска Македония, както и - временно - на българската Пиринска Македония, няма да има особени шансове за успех, ако успоредно с нея се провежда и политика на югославизация. Разбира се, отказът от тази наднационална концепция не е достатъчен, за да обясни успеха на проекта на Белград за създаване на македонска нация, който започна през 1944 г. През 1995 г. американският социален антрополог Кейт С. Браун обясни този успех с "националното въображение" на хората във вече независимата Република Македония и формулира следния водещ въпрос: "През 90-те години на ХХ век македонците говорят един език, кодифициран през 1946 г. На този език говорят по-малко от 2 милиона души, създали на него много слаба и малка по обем литература. Тези хора са членове на една православна църква, учредена от социалистически политически режим през 1968 г. Те са наследници на революцията от 1903 г., която до 1950 г. е описана от почти всички източници като българска. Те са потомци на хора, наричани, а понякога и наричащи себе си сърби или българи. Те нямат зад себе история на независима държавност. Най-близкият исторически период, към който имат претенции и се хвалят, че представлява македонски режим, е през 11 век. Република Македония, оторизирана чрез референдум, няма международно признато име. Въпреки това славянските ѝ жители не се съмняват, че са македонци и че територията, която държат, винаги е била и трябва да бъде заета от македонци. Въпросът, над който се блъскат много западни наблюдатели, е прост: Откъде тези хора знаят кои са? (Keith S. Brown. "Of Meaning and Memories: The National Imagination in Macedonia" Ph. D. Thesis, Department of Anthropology, University of Chicago, 1995)

Преди 1991 г. такива учебници издаваха Йосип Броз Тито и неговият партиен приближен Киро Глигоров.

Да приемем, че в тази ситуация вие "знаете" кой сте. Откъде? Първата възможност е: историците и политиците, с помощта на държавните трансмисии - училището, църквата, армията, медиите, компартията и пр., ви казаха кой сте - първо като информация, после под формата на исторически завършен корпус. Значи имаме работа с провеждана от държавата и елита ѝ политика на производство на публични представи за идентичност, развивани чрез ритуали и дискусии. Налице е успешен опит първо да се създаде идентичност, която по-нататък да послужи за тълкуване на минали исторически събития".

Затова въпросът на Браун "Знаят ли македонците кои са?" е по принцип безсмислен. Съществено е, че знаят кои не искат да бъдат. Те не желаят да бъдат българи, нито сърби. А най-малко искат да бъдат гърци или албанци. Важното в този избор е не само "политиката на спомените", провеждана от службите на властта, които се стремят да изградят колективна идентичност чрез прокламирането на т. нар. "Крушевска република" от 1903 г., на която Кейт Браун се спира подробно. Важното е, че с това се търси политика на сигурност, отчитаща социални и икономически съображения.

Може да се каже, че македонците се обявяват за македонци, ако не по други причини, то поне защото смятат, че имат нужда от етнонационално самоопределение и идентификацията "македонци" им се е сторила най-привлекателна от всички възможности, които са имали на разположение от 1944 г. нататък.

"Взаимната зависимост на историографията и политиката" е голям изследователски проект, започнат от Гюнтер Щекл през 1975 г. В нея изводът му за Социалистическа република Македония (СРМ) е песимистичен: "Основната пречка пред развитието на македонската историческа наука е без съмнение симбиозата между политически активни историци и професионални политици, които, отчитайки спецификата на СРМ, са се посветили на създаването на политически оперативна национална история. Няма друг случай на толкова

дълбока взаимозависимост между историографията и политиката в цяла Източна и Югоизточна Европа".

В наше време те се финансират от Джордж Сорос заедно с президента на БЮРМ Бранко Цървенковски

Вярно е, че табутата, характерни за периода 1944-1991 г., задължителната просръбска линия между "социалистите" и също тъй задължителното анти-българско движение, изчезнаха след обявяването на независимостта през 1991 г. Историците сравнително лесно се отказаха от титовите и пост-титовите идеологически предпоставки.

Бяха въведени имена и течения, които дотогава бяха забранени заради комунистическата идеология. Става дума за личности като Борис Сарафов - един от главните участници в Илинденското въстание от 1903 г., който дотогава беше изключен от националния пантеон заради подозрението, че е бил "българофил"; Тодор Александров, Иван Михайлов, Методия Антонов -Ченто, Панко Бръшнарков, Методия Шатеров - Шарло и Павел Шатев. Тези имена вече не са табу, но историята на югорепублика Македония си остава бяло петно.

При написването на македонска национална история, комунистическата партия постави "началото на македонския народ" в периода на индустриализацията на Балканите, както изисква марксистко-ленинският подход, т.е. в средата на XIX век. През 50-те години обаче то беше преместено назад, така че да включи Охридското царство на цар Самуил от XI век. "Славизмът" на македонците, характерен за югославския период на републиката, също бе преправен - след 1991 г. "македонски" вече не означава славянски, а древно-македонски. Беше казано, че македонският народ води началото си от Филип II (управлявал областта през IV век пр. Хр.) и неговия син Александър Велики, които бяха представени като национални герои. Говори се даже за "македонския ген", който създаде неславянската етническа линия от древните до днешните македонци. Такива идеи, с които в началото на 90-те години си играеха хора, за които историята е хоби, като политика Васил Тупурковски, днес вече са част от "канона" на националната история. Авторитетният "Македонски исторически речник", издаден от Института за национална история през 2001 г., постулира историческа и даже етническа приемственост между древните и съвременни жители на областта. От него обаче са изключени по най-брутален начин не-македонските части от историята на Македония. Например албанците се

споменават бегло, като група, дошла заедно с италианските окупатори през Втората световна война. Дотук конвенционалната историческа наука на Македония има консенсус по два въпроса - скриването на албанската част от историята и включването на античната част.

Това обаче не се отнася за българския аспект от историята и културата на Македония, който до скоро беше табу. По него вече могат да се водят дискусии, които впрочем разделиха управляващата в средата на 90-те години партия ВМРО-ДПМНЕ на "българофили" и "македонисти". Така например през 1996 г. министър председателят Георгиевски смени македонската ортография на името си Люпчо с българската Любчо.

Вижда се горчивата и разрушителна борба за миналото между новото издание на "стария", български вариант на македонската история и "новия", т.е. македонски вариант. Още в "Югославският комунизъм и македонският въпрос", издадена през 1971 г., Стивън Е. Палмър и Робърт Р. Кинг определят "антибългарския или дебългаризиращ аспект на македонската култура" като основен елемент на югославската политика от 1944 до момента на издаване на техния труд. Доскоро този "антибългарски или дебългаризиращ аспект" се смяташе от всички продуценти на история в Скопие за толкова опасен, че те полагаха всички усилия да държат затворена тази кутия на Пандора.

Но след 1999 г. настъпиха значителни промени. Така например Младен Србиновски, директор на Народната университетска библиотека в Скопие, през 1999 г. издаде труд, в който подчерта "българския характер" на първия Илинден, този от 1903 г. като положителен, а "антибългарския, просръбски характер на "втория Илинден" (събитията от 1944 г.) като отрицателен и нарече македонизма "кич".

През октомври 2000 г. депутати от ВМРО-ДПМНЕ участваха в помен за Владо Черноземски, атентатор-камикадзе на етнонационалната ВМРО, определяна като българска. През януари 2002 г. ВМРО-ДПМНЕ откри в Скопие паметна плоча на друг атентатор-самоубиец на ВМРО Мара Бунева (sic!).

Тази нова, про-българска тенденция влиза в пълно противоречие със самия *raison d'etre* на националното строителство на Македония, което от 1944 г. насам е било провеждано "отгоре". Тя предизвика етнополитическа поляризация. Защото освен българската опция, която досега беше забранена, от потисканото минало започва да изплува друга опция - сръбската. Някои смятат, че академичният елит в Скопие е вече разделен на пробългарска и просръбска групи. Ако един ден, според най-лошия сценарий на Крсте Битоски, македонският народ се окаже малцинство в страната и естествено загуби своята държавност, виновни за това ще бъдат не албанците, а новите-стари български и сръбски македонци.

За субективния характер на македонската историография роля играе не само

националната неяснота, но и липсата на владеене на чужди езици, което пречи на запознаването с чужда литература за историята на Югоизточна Европа и в частност, на Македония. Това спира процеса на развитие на експертиза и професионализъм у историците в Скопие. Историческата наука в тази разтърсвана от кризи мини-република има да извърви още дълъг път, докато от "история на македонския народ" стигне до "история на Македония". Само че стигне ли в тази точка, по-нататък не бива да се изключи и завой в посока "история на македонските българи", както и в посока на "история на южна Сърбия".

www.monitor.bg july 4.2006 without permission